

A DÉLMAGYARORSZÁGI EGYETEM TUDOMÁNYOS TANÁRSÁGÁNAK
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK

M. L. 1942. 10. 12. 3. sz.

Érkez. 1943. évi szeptember 12. 31. n.

Bizálatba kiadatik:

Dr. Bogály Ferenc

" Spádecsly - kardos Pál

professzus megalapítására.

Délreccu 1943. szept. 11. én

Gyenge, zavaros,
nem észretele. A for-
rásiok felsorolása
megtecsly, most
nem látta őt. Gyenge
elégcsiges minöntéssel
még elfogadom.
1943. szept. 12.

gyengebolygólán

e. i. delmán

Hopajémulok, elégcsiges minöntéssel még
elfogadom. - kardos Pál

A PÉNZRŐL ÉS A VELE ÖSSZEFÜGGŐ
KÖZGAZDASÁGI KÉRDÉSEKRŐL.

Doktori értekezésül írta:

B o r d á c s I m r e T a m á s

a közgazdaságtan
tárgyköréből.-

Debrecen, 1943.

Azok a kormányintézkedések, amelyek napjainkban a pénz belföldi vásárlóerejének felmutatását, a deviza és külkereskedelmi forgalom centrális irányításával, illetőleg intenzív megkötésével, ezenkívül pedig az árak és munkabérek hatósági szabályozásával szándékosnak elérni és amely intézkedéseket a háboru teszi szükségessé, mintegy önmagából érdeklődési körünkbe vonják a legjelentősebb gazdasági je-
lenségnek; a pénznek a problémáját.

A pénz, mint azt közgazdasági tanulmányainkból tudjuk, különös jelentősége a leg-
ujabb kor gazdasági életében emelkedett. A leg-

ujabb korban indul meg és fejlődik naggyá a munkamegosztáson nyugvó és egyre fokozódó mérvben a piacra történő - és egyre inkább "sorvad" a főképen saját szükséglet kielégítésre történő termelés, illetőleg szűnik meg a kis zártgazdaságok autarchikus rendszere és ezzel együtt a naturalis csere. A mai nagyméretű munkamegosztás, amelyen az óriási méretű jószágproductio történik, lehetetlenné teszi, hogy a kizárólag egy bizonyos áru előállítására berendezett vállalat és gazdaság termelvényeit in natura cserélje ki szükségleti cikkekre. Nem képzelhető el a mai gazdasági élet léte, ha nem volna egy a csere, zökkenőmentes és biztos lebonyolítására alkalmas eszköz: a pénz. Ugyancsak nem vol-

na lehetséges lendületes gazdasági evaluatio könnyen lebonyolítható és kellő, biztonságot adó hitelezési lehetőség nélkül sem, amelyhez ismét feltétlenül szükség van a pénzre, mégpedig ugynevezett "értékálló" pénzre.

Ha a pénzt a vázolt szerepében megvizsgáljuk, azt kell megállapítanunk, hogy lényegében a modern pénzgazdaság korában is, tehát a fejlett közgazdaság korában is a javak és szolgáltatások cseréje történik, s csupán az-
zal a különbséggel, hogy a naturális cserénél közvetlenül, ma pedig a pénz közbeékelődésével, tehát közvetett formában. A pénz tehát csak közvetítő jellegű úgy a jószágcsere-nél, mint a kölcsönadásnál és a kölcsönvételnél.

Ha a kölcsönügyleteket ismét közelebbi vizsgálátnak vetjük alá a pénz szerepe szempontjából, azt látjuk, hogy végeredményben itt is a javak és szolgáltatások cseréje történik, a pénz közvetítése, pénzben kifejezett elszámolás mellett.

Különbség mégis az, hogy itt a jószágok különös átadása, cseréje nem egyidejűleg, nem "a manu ad manum", vagy közeli időpontban és nem ugyanazon két személy között, hanem más és más, gyakran egymástól távoleső időpontokban és egymást nem is ismerő személyek között, illetőleg több személy közvetítésével történik.

Mit mondunk ezzel tulajdonképpen?
Nem mást, mint azt, hogy merőben látszólagos a

a pénzért történő eladás, a pénzért történő vásárlás, fizetés és kölcsönzés, mert az említett ügyletek lebonyolításához szükséges pénzt meg kell szereznünk, keresnünk, ami semmi más módon nem történhetik, mint úgy, hogy productumainkat, vagy szolgálatainkat áruba bocsátjuk.

A pénz gazdasági - közvetítő - szerepe okozza azt, hogy szem elől tévesztjük ama tényt, hogy valójában javakkal és szolgáltatokkal vásárolunk és fizetünk, amely javakat és szolgáltatokat - a pénz ellenében - a gazdasági élet rendelkezésére bocsátottuk.

Erről az átengedésről "szól", tanuskodik az az "igazolvány", amelyet pénznek hívunk, amelynek birtokában mint olyanok, akik

már javakat vagy szolgáltatásokat adtunk, "jogosultak" vagyunk e jegy - a pénz - ellenében csérébe más javakat, illetőleg szolgáltatásokat igényelni.

A fentiek ismeretében joggal kérdezhetjük, hogy van-e tulajdonképpen pénzgazdaság? Nemmel kell e kérdésre válaszolnunk, mert az, amit pénzgazdaságnak, ill. hitelgazdaságnak mondunk, valójában a nagyfoku munkamegosztás alapján és consequentiájaként kifejlődött nagyméretű és felsőbbrendű cseregazdaság. Az a jelenség ez, amikor az emberek bizonyos csoportja csak bizonyos áruk előállításával foglalkozik, illetőleg bizonyos szolgáltatások, ill. szolgáltatások nyújtása a feladatuk és ezen javak,

ill. szolgálatok és szolgáltatások mások részére való átengedése folytán ellenértékként nyert pénz közvetítésével - szükségleteik által diktált mértékben - mások productumait, ill. szolgálatait veszik igénybe.

Megállapításunkban egyuttal benne van a pénz egyik fontos követelménye is, hogy a pénz közgazdasági hivatását csak akkor tölti be igazán, ha megbízható közvetítő, vagyis nem hamisítja meg az áruknak és szolgáltatásoknak a keresleten és kínálaton, a szükségleten és termelésen nyugvó természetes csereviszonyát. Más szóval ezt úgy mondhatnánk, hogy a pénznek az áru vagy szolgáltatás tényleges képviselőjeként kell jelentkeznie. Ha ez nem így van, a

pénz "nem áll hivatása magaslatán" mert károsítja azt, aki bizva benne átmenetileg odaadja érte az áruját vagy szolgálatát abban a reményben, hogy az azokért kapott pénzen a szükséglete által kívánt árut vagy szolgáltatást meg tudja szerezni.

Lényeges-e tehát - tehetjük fel a kérdést a mondottak alapján - hogy a pénz anyaga értékes-e vagy nem, vagy, hogy a forgalomban lévő pénz mennyisége nagy-e vagy kicsi.

Nyilván nem, mert egy állam gazdaságát a termelt szükségleti javak és igénybevehető szolgáltatások mennyisége és ezek cseréjének gazdaságos és zökkenőmentes cserélhetősége határozza meg. A pénz szükségletkielégítés-

re közvetlenül nem alkalmas. A pénz tehát nem szükségletkielégítő eszköz, hanem csupán a csere vonatkozásában felmerülő közvetítői, illetőleg elszámolási szükségletet hivatott kielégíteni.

A gazdasági élet zavartalanságát és lendületes fejlődését tehát nem a sok pénz, hanem csakis a jó pénz biztosíthatja. A pénz mennyiségének mindenkor elasticusan idomulnia kell a pénz effectiv átadásával történő árucserének és hitelszükségletének a mértékéhez, vagyis nem kell több pénz, mint amennyi a csere- és hitelforgalom készpénzt igénylő zavartalan lebonyolításához szükséges.

Mi történik akkor, ha a vázolt mér-

téknél több pénz van forgalomban? Ha több pénz van forgalomban, akkor a pénz iránti általános bizalom megrendül. A forgalmi szükségleten felül szaporított pénzzel szemben a gazdasági élet /a termelők, a kereskedők, a fogyasztók és tőkések/ bizalmatlanok, a rossz pénzt senki sem fogadja el készséggel csere és hitelnyújtási eszközként.

Bankjegyzőn - pénzszükítés.

Említettük, hogy a pénz segítségével bonyolítjuk le a javak és szolgáltatások cseréjét, de a pénzzel való fizetés, vásárlás, kölcsönadás csak látszólagos, mert voltaképen javakkal és szolgáltatásokkal fizetünk, vásárolunk és ezeket adjuk kölcsön - a pénz közvetítése segítségével. Ha mármost ez így van, természetes és világos dolog, hogy a közvetítő eszköz: a pénz egyoldalú szaporítása sohasem fogja a javak és a szolgáltatások mennyiségének a szaporodását eredményezni, márpedig szükségleteinket a pénzzel nem, hanem csakis a javak és szol-

gáltatások nagyobb mennyiségével tudjuk kielégíteni.

Lehetséges, hogy ugyanazon pénzjeggyel számos alkalommal történvén fizetés, vásárlás vagy hitelnyújtás, a pénz gyors forgása következtében a pénzbőség illúziója keletkezik anélkül, hogy pénzsaporodás történt volna. A tapasztalat igazolta tény azután az, hogy csak is az olyan pénz forgása történik gyorsan, akadály nélkül, amely csakis a forgalom igényelte mennyiségben és megfelelő fedezet mellett bocsátott ki. Csak az ilyen pénzt fogadja el mindenki készséggel, míg a mesterségesen szaporított /inflációs/ pénztől a gazdasági élet elzárkózik vagy az árak nagyarányu emelésével védeke-

zik.

A mechanikus pénzsza porítás, a bankjegyzön káros közgazdasági hatásait bőven volt alkalom tapasztalni az első világháborút követő időkben. Ezt a pénz bőségi állapotot a gazdasági élet pathológikus tünetének is nevezhetnők azzal a másik pénz bőségi állapottal szemben, amelyet a termelt javak mennyisége és ennek következtében az ügyletek /a csereesetek/ nagyobb száma mondhatnók: a cserefrequentia és a hitelesetek nagyobb száma /az u. nevezhető hitelfrequentia/ idéz elő. Ilyen esetekben a forgalom több készpénzt igényel. Az egészséges pénz bőség jelenségét, a bankjegymennyiség növekedését jó conjunctura, hazánkban pedig átmen-

tileg a termésértékesítés /őszii/ időszaka szokta eredményezni. Ugyancsak tanui voltunk ennek a jelenségnek a közelmúltban a területnagybbo-
dás és a milliárdos beruházás folytán fokozódó hiteligenyvek természetes eredményeként. Ugyancsak nagyobb mennyiségü pénz van forgalomban olyan helyeken, ahol a termelés fokozottan és tulnyomó részben a munkamegosztáson alapul, ahol tehát a pénz effectiv leszámlálását igénylő cse-
reaktusok és hitelezési esetek száma rendkívül nagy. Ilyen helyeken /városokban, ipari gócpontokon/ a nagyobb arányu csere- és hitelforgalom nagymennyiségü fizetési /csere/ eszközt kíván. Minthogy azonban a városii intenzivebb gazdasági élet emeli a pénzforgás sbességét is, természe-

tes, hogy az ügyletlebonyolításokhoz viszonylag kevesebb pénzre /pénzjegyre/ van szükség mint a lassubb ütemű forgalomnál.

Természetes következménye az u.n. jó pénznek, hogy az áruk és a szolgáltatások ára stabil, ami azután lehetővé teszi azt, hogy a csere pénzben kifejezve történjék ugyan, de nem a pénz effectiv átadásával, hanem a pénzüsszegnek az eladó javára, illetőleg a vevő terhére irásával. Ilyen esetben tehát a javak és szolgáltatások cseréje pénzzel, de valójában pénz igénybevétele nélkül, a gazdasági időszak végén történő kölcsönös elszámolással bonyolódik le.

Ahol az árstabilitás /mint pl. a háború előtti Angliában/ az elszámolásra történő ügyletforgalmat megengedi, ott az ügyletek

nagy számához képest aránylag igen kevés pénzre van szükség, s pénz helyett a pénzhelyettesítők /pénzről szóló utalványok, váltók, csekkek/ használata szokásos.

Amikor a pénz gazdasági szerepének tárgyalásával kapcsolatban a pénzbőségnek és a kevés pénznek a problémáját vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a rendkívüli esetet sem, amikor megfelelő óvatosság mellett a pénzkibocsátásnál átmenetileg figyelmen kívül hagyják a forgalom által megszabott határokat és több pénzt bocsátanak ki, anélkül azonban, hogy ez a tény azonnal áremelő hatást váltana ki.

Az ilyen pénzszaporítás azonban

csakis akkor lesz hatástalan az árszinvonalra, ha a jónak ismert pénz iránt a publicum hosszabb időn át kifejlődött szilárd bizalommal van. Még így is szükséges azonban, hogy a csupán - úgy nevezhető - bizalmi fedezettel kibocsátott pénzmennyiség később a gazdasági élet productu- mainak megnövekedett mennyiségében jószágfedeztet nyerjen, vagy állami hitelműveletek vagy felemelt közszolgáltatások révén kivonassék a forgalomból, mielőtt áremelő hatásával a gazdasági élet egyensúly helyzetét megingatná.

Napjainkban az árak hatósági rögzítésével, a fogyasztás korlátozásával és a készlethalmozás tilalmával szándékozzák megakadályozni azt, hogy a pénzmennyiség átmenetileg

szükségessé vált növelése következtében, úgy mondható accessorius vásárlóerő keletkezzék a piacon és mesterségesen felfokozott árukereslet keletkezzék.

Kétségtelen, hogy eme gazdaságilag indokolt és szükséges törekvés a gazdasági élet egészséges életmenetét nagyfokban bénító hatósági beavatkozást és relatív jellegű ellenőrzést tesz szükségessé. Mindemellett hozzá kell tennünk, hogy ezeknek a hatósági gazdasági eljárásoknak az eredményessége nem a sokak által kivánt sanctiokon, hanem a közönség fegyelmezettségén és a hatósági intézkedések közérdekű természetének felismerésén nyugvó önkéntes és készséges alkalmazkodásán fordul meg.

A vásárlóerő kérdése.

A háboru okozta rendkívüli gazdasági körülmények által indokolt hatásági ingerencia ellenére is emelkedő árszinvonal aktuálissá teszi a munkakeresetek és bérek emelésének problémáját. A kérdés, amely itt felmerül az, hogy a kereseteknek /fizetéseknek/ és a munkabéreknek pénzben kifejezett emelése önmagában elegendő-e arra, hogy a kereset, illetőleg bér-emelésben résztülők anyagi helyzetein lényegileg javítson.

Ha az immár említetteknek megfelelően nézzük ezt a kérdést, a feltett kérdésre

nemmel kell válaszolnunk. Kétségtelen ugyanis, hogy magában a pénzben, a pénzegységben kifejezett névlegesen nagyobb keresetekben és munkabérekben látni a vásárlóerőt erősen téves, mert - mint fentebb említettük - evidens gazdasági tétel, hogy valójában a pénzgazdaságban sem pénzzel, hanem productumokkal és szolgáltatásokkal fizetünk, illetőleg vásárolunk. A vásárlóerő tehát végsőleg az árukban és a szolgáltatásokban rejlik. A pénzben kifejezett kereset és munkabér nem jelent, nem jelenthet minden esetben és feltétlenül egy mondható jószágértéket, más szóval reális keresetet és munkabért, mert előfordulhat és elő is fordul, hogy kevesebb jószág szerezhető meg a nominaliter nagyobb keresetért vagy

munkabéérért, mint korábban a kisebocért.

A vásárlóerő tényleges növelése tehát nem történhetik másképen mint ugy, hogy a kereset illetőleg a bér pénzösszegszerű emelésével ugyanugy, mint a nagyobb bankjegymennyiség kibocsátásánál egyidejűleg és parallel a termelés, a javak mennyisége is emelkedik. Természetes ez, hiszen, ha a javak össz/mennyiségét a közgazdaság reservoirjában tároltnak képzeljük s csupán a merítőeszköz /pénz/ mennyiségét növeljük, de a merithető anyagát nem, világos, hogy nagyobb jószágmennyiséget nem nyerhetünk.

Milyen bírálathoz részesülhet a mondottak alapján a szocialista irányzat bérmoz-

galmi tevékenysége, amellyel a munkabérek fel-
emelése és a munkaidő leszállítása érdekében
küzdött.

Mindenekelőtt az egyoldaluság vád-
ja illeti, mert a termelésre tekintet nélkül
radikálisan emelni kívánt munkabérek korántsem
segítenének az érdekeltek anyagi helyzetén.

Az egyoldalú és túlhajtott bérkö-
vetelés tőke- és vállalkozás ellenes. A túlma-
gas bér a vállalkozás rentabilitását veszélyez-
teti, a tőkést a befektetéstől, a vállalkozót a
termelő vállalkozástól elriasztja. A termelés
visszafejlődik, a drágaság nő, s a munkás a no-
minaliter magasabb bérkeresetéből sem tud több
áruhoz jutni, vagyis a munkabér vásárlóereje,

dologi értéke az elérni óhajtott emelkedés helyett csökken.

A vállalkozási kedv és lehetőség növelése, általában a termelés fellendítése szükséges ahhoz, hogy emelje a munkaerő iránti keresletet, ezáltal emelje a munkabért, de nemcsak pénzben kifejezett értékben, hanem jószágértékben is, amire megfelelő fedezet a termelt javak nagyobb mennyisége.

Szükséges tehát a keresetek és bérek emelése, de nem vezethet célra a helytelen és káros hatású emelés, mert ez legfeljebb a gyors segítés illuzióját kelti az érdekeltekben és ennek örve alatt végeredményben az anyagi erő megingásához és az életszinvonal leszállásához vezet.

A pénz fogalma.

Említettük, hogy a pénz eszköz arra, hogy vele a szükségleteink kielégítéséhez szükséges javakat, illetőleg szolgáltatásokat megszerezzük. Vizsgáltuk a pénz eme csereközvetítő szerepét, azt, hogy a pénz mennyisége jelent-e minden esetben az ugynevezhető nagyobb fokú jószágszerző potenciát, de nem határoltuk el pontosan, hogy mi igazában az a fizetési /csere/ eszköz, amelyet pénznek nevezünk.

Mondottuk, hogy az áru és hitel-forgalom lebonyolítása nemcsak a pénz tényleges leszámolása útján, hanem pénzben kifejezve,

de a pénz effectiv igénybevétele nélkül, elszámolás, illetőleg pénzhelyettesítők útján is történhetik. Kérdés tehát, hogy ezek a pénzhelyettesítők, amelyek az ügyletforgalom lebonyolítására szintén alkalmasak, pénznek tekinthetők-e vagy nem.

A pénz általánosan használt és elfogadott törvényes fizetési eszköz. A pénzhelyettesítőkkal /a váltókkal, átírásokkal, csekkekkel etc./ csak bizonyos szűk határok között és csakis a tetszéstől függő elfogadástól feltételezetten lehet fizetni, vagy vásárolni. Nagy különbség van tehát ezek és a pénz között, mert a pénzhelyettesítők valójában hitelpapírok, amelyeknek az elfogadása bizalmi bázison nyug-

szik és rizikó vállalásával történik és pénzre vagyis az általánosan használt fizetési eszközre történő beváltásuk nem feltétlenül biztos, sőt kétséges. Ezeknél a fizetésként történő elfogadásoknál voltaképpen pénz vagy áruhitelezés forog fenn. Látjuk tehát, hogy a pénzhelyettesítőkkal, a tényleges pénzleolvasás mellőzésével történő átirásokkal és elszámolásokkal általánosan használt és hitelezően elfogadandó csereeszközt nem lehet konstruálni.

Kérdés - a mondottak szerint - hogy a nem fedezett bankkövetelések szaporítása rontja-e a pénz vásárlóerejét vagy nem. A banküzletekből eredő követelések nem szerepelhetnek törvényes fizetési eszköz, tehát pénz-

ként, hanem hitelezésként, természetes tehát, hogy a fedezetlen bankkövetelések szaporítása a pénz vásárlóerejét nem befolyásolja, hanem hitelkrízist idézhet elő.

Tény az, hogy csakis a pénznek, mint a legszélesebb körben használt törvényes fizetési eszköznek mesterséges szaporítása eredményezi közvetlen hatóerejénél fogva azt, hogy járulékos, jószággal nem fedezett olyan vásárlóerő keletkezik, amely a vásárlásnál csak is a már forgalomban lévő pénz eddigi vásárlóerejének csökkentése révén érvényesülhet. /Inflatio esetén./

Tudjuk, hogy a gazdasági életben végsőleg mindig a jószág, a munkateljesítés vagy

a szolgáltatás, a fizetési eszköz, a pénz /-jegy/, a csekk, az átírási utalvány, a dologi értékeknek a meglétét tanusítja. Itt van azután az éles különbség, mert míg a pénz, mint törvényes fizetési eszköz esetében a dologi értékek meglétét az állam garantálja, addig a csekknél és az utalványnál a kibocsátó bank jósága a biztosítéka annak, hogy a csekk vagy az utalvány törvényes fizetési eszközre - pénzre - beváltható és tehát érte, mondjuk így a "pénzen át" dologi érték szerezhető.

A pénz szerepe a termelésfolyamatban.

Amikor a pénz közgazdasági szerepéről szólunk, természetesen nemcsak a fogyasztás érdekeit kielégítő szerepéről lehet és kell megemlékeznünk, hanem a másik nagy gazdasági a termelésben betöltött szerepéről is.

Ha visszapillantunk az emberiség gazdaságtörténetére, azt látjuk, hogy a primitív gazdasági élet korszakában az ember gazdaságinak tekinthető tevékenysége kimerült a jelentkező szükséglet /hiány/érzet megszüntetésére szükséges javak megszerzésében. Ugy is mondhatnók ezt, hogy az ember ebben az időben csak az ugy nevez-

hető szükségleti javak megszerzésére irányuló tevékenységet fejtett ki. Azt jelenti ez, hogy a megszerzett jószágot azonnal consumálta. A gazdasági élet fejlettebb fokán már nemcsak szükségleti javak megszerzésével foglalkozik az ember, hanem a pillanatnyi szükségérzet kielégítésén túl, a jövőre is szerez és tartalékol javakat, amely jószág-tartalék módot ad olyan javak megszerzésére vagy előállítására is, amelyeknek segítségével a szükségleti javak jövőbeli termelése könnyebbé válik.

Azok a javak, amelyeket az ember - úgy mondhatjuk - gazdasági providentiából, a jövőről való gondoskodás szempontja miatt szükségletei kielégítésére közvetlenül és azonnal

nem használ fel, hanem az újabb jószágelőállító /termelő/ tevékenység biztosítására és hatályosabbá tételére használja fel, alkotják ama nagy jelentőségű gazdasági kategóriát, amelyet tőke néven ismerünk. A tőke ugyanis lényegében nem egyéb, mint az a jószágmennyiség, amelyet a jövőbeli szükségletek célszerű kielégítését szem előtt tartó /gazdálkodó-/ ember mint a termelt javak bizonyos részét a közvetlen és azonnali fogyasztástól elvon és azt a termelő munka folytonosságának és jövőbeli intenzívebbé tételének szolgálatába állítja. A tőke tehát a termelésnél megtakarított és az újabb termelés céljára felhasznált javak összessége, végeredményben tehát a providens jószágelőállító és fel-

használó emberi tevékenység eredménye.

Könnyen elképzelhető, hogy valamely jövőbeli termelési folyamat lebonyolításához az összes szükséges tőkejóság nem áll a gazdálkodó alany rendelkezésére. Ilyen esetben szükség van - amint azt a szükségleti javak esetében láttuk - a termelési javak cseréjére. Ez a csere pedig legkönnyebben a pénz segítségével történhetik meg. A pénz az az eszköz, amelynek segítségével a legegyszerűbb a termelésből származó és accumulált különböző javak feletti rendelkezés megszerzése és ezáltal a munkaerőnek sistematiens termelési tevékenységbe való beállítása. Ez a tény okozza azután azt, hogy a termelési javak és a munkaerő feletti rendelkezést

legkönnyebben biztosító eszközt, magát a pénzt tekintik tőkének, habár a pénznek - mint ezt fentebb a vásárlásnál és a fizetésnél láttuk - csupán közvetítő szerepe van, mert a termelés által igényelt tőkét tulajdonképen a rendelkezésre álló javak és szolgálatok teszik ki.

A fentiek alapján természetesnek tűnik az a megállapítás, hogy a tőkebőséget nem a pénztőke bősége jelenti, hanem a termelés folyamán előállított és a jövőbeli termelés céljaira megtakarított javak, termelési eszközök mennyisége, mert csak ezek segítségével lehet a termelést megindítani és munkaerőket a termelésnél foglalkoztatni. A javakkal való okszerű bánás, a takarékoság, a tőkeképzés a termelés

egyéb igen fontos tényezője, s ennek kapcsán a jövőbeli termelés productivitásának, ezáltal pedig a szociális jólét emelésének is egyik igen jelentős factora.

Kétségtelen tény, hogy a nagytőkének nagyrésze társulási alapon jön létre, ami azt jelenti, hogy a pénztőke sok esetben a kisebb erejű gazdasági alanyok takarékoskodásából keletkezik. Itt kell rávilágítanunk a kommunizmus tőkeellenes irányzatára, amely látszólag a tőketermelési rendszer - bizonyos mértékben kétségtelenül fennálló - hibáit a kizárólag profitra való törekvést ostromozza, valójában azonban az egész tőketermelési rendszert, a polgári társadalmi organisatiót, az individualis gaz-

dasági tevékenységet akarja megsemmisíteni, s ezzel megszüntetni azt a takarékoskodásból eredő tőkeképződési folyamatot, amely a termelés folytonosságát és fokozását alkalmas biztosítani.

A termelési javaknak, a tőkének kommunista kisajátítása nem vezet célra, mert a tőkejavak nem constans factorai a termelésnek, hanem folytonosan elhasználódnak, ezeket szüntelenül pótolni kell, illetőleg elő kell állítani, amire pedig collectiv termelési rendszer képtelen. A collectiv rendszer a termelésnél megtakarítást - tőkeellenes jellegénél fogva - nem szándékozik elérni, de - az orosz tapasztalat alapján mondhatjuk - nem is tud elérni, sőt gyak-

ran még a fogyasztási szükségleti javak termelésében is komoly zavarok állanak elő. A termelési javak collectivizálása, a tőkejavak felosztása ideiglenesen a fogyasztás emelkedését idézné elő, de elvonná a termelés egyik alkotó tényezőjét: a tőkét.

Mi tehát a tulajdonképeni probléma a kapitalisztikus termelési rendszer helyes vagy helytelen voltának a megítélésénél, illetőleg a collectiv termelési ^V bírálatánál.

Kétségkívül kettős gyakorlati szempont figyelembe vétele, illetőleg kettős gyakorlati igény kielégítése az, amelyen a kérdés eldőlt.

Az emberi szükségletek kielégítésé-

hez elengedhetetlenül szükséges, hogy a termelés megszakítás nélkül történjék - egyrészt, másrészt - a lakosság lélekszámának természetes növekedéséhez képest - szükséges a termelés állandó fokozása is.

Lehetséges-e - tehetjük fel a kérdést - a termelés folytonosságának a biztosítása és a termelés állandó fokozása akkor, ha a termelésben résztvevők a termelés egész eredményét consumálják és a termelt javak bizonyos részét nem vonják el a fogyasztástól és nem viszik át a következő termelési időszakra.

A kérdésre nemmel kell felelnünk, mert termelt termelési tényező - tőke - nélkül a számban megnövekedett és szükségletei kielé-

gitésére egyre több és többféle jószágot igénylő kulturemberiség materiális léte nem biztosítható.

A pénztőke gazdasági szerepével kapcsolatban vizsgálnunk kell még azt a kérdést is, hogy a tőkeképződés melyik rendszerben történik eredményesebben.

A fogyasztástól való elvonás, röviden és egyszerűen a tőkeképződést eredményező takarékoság vajjon az egyéni gazdasági tevékenység, vagy a collectiv gazdálkodás eredményességére következtetési alapul szolgáló közüzemi gazdálkodás keretében tapasztalható-e inkább.

A kérdésre igen könnyű választ ad-

ni, hiszen köztudott, tény, hogy a haszonra dolgozó magángazdaság gondoskodik a jövőbeli termelés tőkeszükségletéről, a magángazdaság mutat fel nyereséges eredményeket és tartalékol tőkét, sőt gyakori eset, hogy a magángazdaságok által teljesített közszolgáltatásokból fedezik a közüzemek deficitjeit.

A pénz, illetőleg a tőke szerepének a vizsgálatánál rá kell mutatnunk arra az ellentmondásra, amely a marxi tanokban és annak gyakorlati rendszerében; a collectivizmusban fedezhető fel.

A marxizmus alapvető hibájaként rója fel a tőketermelési rendszernek azt, hogy a tőkés nem adja meg a munkásnak az általa előállí-

tott productum teljes forgalmi értékét, hanem annak csupán egyrészét, a többit elvonja tőle /kiuzsorázza/.

Az elmélettel ellentétben viszont a collectiv termelési rendszerben is a termelt javak egyrésze a termelésnél felhasznált javak pótlására fordítandó /tehát tőke pótlására/ s csak a fennmaradó részt kell felosztani a társadalom tagjai között fogyasztás céljára.

Ha a jelenleg fennálló gazdasági rendszerre tekintünk, látjuk, hogy abban a magántulajdonon nyugvó egyéni kezdeményezés, felelősség és tőkét accumuláló tevékenység uralkodik, de nem korlátlan terjedelemben, mert annak a közhatalom határt szab, hogy a közérdek

kellő érvényesülését biztosítsa.

A mai idők gazdaságkormányzati elvévé emelkedett a messzemenő közhatalmi beavatkozás elve a közösségi szempontok gazdasági érvényrejutása érdekében.

A széleskörű közhatalmi ingerentia vajjon az államszocializmus "előképe"-e - tehetnők fel befejezésül a kérdést - vagy nem jelenti-e ez egy új rendszernek az eddigi individuális elv háttérbe szorításával a szociális elv totális érvényesülésének a bekövetkezését.

A kérdés eldöntésénél mindeneke-
lőtt meg kell állapítanunk, hogy a tőkét kárhoz-
tató marxista kommunizmus sem új társadalmi, sem
új gazdasági rendszert nem jelent. Nem egyéb ez

mint a társadalom és természetadottságaival nem számoló jobb-életre való örök emberi vágy egyetlen boldogító rendszert kereső sikertelen utópisztikus kísérlete.

Azok a rendszerek, amelyek Olasz és Németországban felváltották az első világháború előtti gazdasági élet alapelveit, nem jelentik a kommunizmus felé való haladást, mert fenntartják a magántulajdont, az egyéni kezdeményezést, a gazdasági autonómiát s csupán azt kívánják megvalósítani, hogy az egyéni elvnek a közösségi eszmével való tökéletes harmóniája, a közérdeknek, a szociális követelményeknek hatékony érvényesülése biztosítva legyen.

Nem hihető tehát, hogy korunk a szo-

ciális eszme egyeduralmának a kora, amely irányzat szükségképen a collectivizmusban terjeszkedik ki.

Tagadhatatlan, hogy az utóbbi időkben a szociális elv intenzívebben érvényesült és érvényesül, ami egyesek szerint szükségessé teszi az eszme kizárólagossá tételét, ami pedig végeredményben annyit jelentene, hogy a közösség minden, az egyén jelentősége minimális, akinek bele kell olvadnia a legmagasabb rendű közösségbe: a faji, illetőleg az állami közösségbe. Bele kell utóbbiba olvadnia nemcsak az egyénnek, hanem minden más társulási alakulatnak is, így minden politikai, társadalmi, gazdasági, szellemi és erkölcsi /vallási, egyházi/ alakulatnak is.

Miután a pénz gazdasági szerepét és jelentőségét, valamint azt vizsgáltuk, hogy pénz, ill. tőke nélkül lehetséges-e folyamatos és fokozódó termelés, az utóbbi problémakörben pedig láttuk a gazdasági rendszereknek épen a tőketermelő szerepének eltérő megítélésén alapuló szétválását, megkíséreljük befejezésül megítélni, hogy a collectiv rendszer, a szociális eszme totális érvényesülése, vagy az individuális rendszer-e az egyedül megfelelő az emberi életszínvonal emelkedése szempontjából.

A történelem bizonyosságul szolgál arra, hogy koronként és helyenként hol az egyéni elv, az individualizmus, hol a közösség eszméje érvényesült inkább, mégpedig az adott helyzet

által diktált váltakozó szükség szerint. Kizárólagossá azonban egyik rendszer sem válhatott, mert bármelyik rendszer állandósítására irányuló törekvés a haladást megakasztotta, a fejlődést visszavetette, mert a társadalom élő organizmusát megbénította.

Ez a történelmi igazság azon a másik igazságon nyugszik, hogy az emberi társadalom nélkülözhetetlen kettős pillére: az egyéni és a közösségi elv.

Következménye pedig ez annak, hogy az ember egyéniség, de egyben társas lény is.

Az emberiség gazdasági boldogulása is csak e két elv szükség diktálta összhang-

ba hozatala révén biztosítható. Vagyis itt is legcélravezetőbb az "aurea mediocritás".

A források jegyzéke:

Fischer Irving: A pénz illuziója. Ford. Dsida Akos. Gergely kiad. Budapest, 1931.-

Bozóky Ferenc: Közgazdaságtan. Pécs, 1934.-

Kosztka Imre: A pénz. Budapest, 1902.-

Balás Károly: A pénz csereértéke. Grill kiad. Budapest. 1927.-

ifj. Molnár Dezső: Hozzászólás a pénz mennyigé-
gi elméletének kérdéséhez. Stadium kiad. Buda-
pest, 1940.-

Hóman Bálint: Magyar pénztörténet. Akad. kiad. Budapest, 1916.-

Prohászka Ottokár: Produktív-e a pénz. Szt. Ist-
ván kiad. Budapest, 1898.-

Hegedüs Lóránt: Az újabb pénzelméletek hatása
a valutapolitikára. Franklin kiad. Budapest,
1938.-